

ŠÍŘENÍ A APLIKACE MHP V AČR

PETRA OCHMANNOVÁ

Významná a kulatá výročí, jako je 60 let existence pravidel týkajících se ochrany obětí ozbrojeného konfliktu, vždy přímo vybízí k určitému bilancování a zhodnocení účinnosti platných pravidel z hlediska *de lege ferenda*. V poslední době nebylo možné přehlédnout množství odborných článků a publikací věnujících se otázce účinné aplikace pravidel mezinárodního humanitárního práva (MHP) v současných konfliktech. Je známým faktem, že právo často reaguje na společenské změny *ex post*. V případě práva mezinárodního se dá říci, že toto platí dvojnásob. Záměrně se tedy ve svém příspěvku nebudu věnovat otázkám a důvodům pro revizi Ženevských úmluv, ale jako představitel resortu státní správy, kterého se snad nejvíce týká přímá aplikace pravidel humanitárního práva v praxi, se zaměřím na stále živou a nikdy nekončící potřebu šíření těchto pravidel v prostředí ozbrojených sil.

Záměrem oddělení mezinárodního práva Sekce obranné politiky a strategie Ministerstva obrany ČR je zajištění koordinace všech organizačních složek Ministerstva obrany ČR během implementace a účinné aplikace norem MHP. Konkrétně je naší snahou zajistit, aby si každý příslušník armády ČR (AČR) byl zejména vědom skutečnosti, že vedení úspěšných vojenských operací není v protikladu s dodržováním humanitárního práva a že dodržování pravidel humanitárního práva fakticky působí k jeho ochraně.

Pro příslušníky AČR je povinnost jednat v souladu s MHP stanovena jak v relevantních zákonech, tak i ve vnitřních předpisech Ministerstva obrany ČR. Ze zákonů lze například uvést zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání ve znění pozdějších předpisů, který ve svém § 48 odst. 1, písm. f) stanoví povinnost dodržovat „mezinárodní právo válečné a humanitární“. Co se týče vnitřních předpisů, jde především o Základní řád Ozbrojených sil ČR. Aby se voják mohl v dané situaci správně rozhodnout, tj. splnit zadaný úkol pokud možno bez vlastních ztrát, bez zbytečných kolaterálních škod a to v souladu s pravidly MHP, musí si být těchto pravidel především vědom. Šíření MHP v ozbrojených silách je proto explicitním závazkem každého státu. Pro připomenutí uvádím, že podpisem Ženevských úmluv se Česká republika zavázala „rozšířit co možná nejvíce, v míru i ve válce, text těchto úmluv ve svých zemích a zejména, zařadit jejich studium do vojenských a možno-li i do civilních studijních programů tak, aby jejich zásady byly uvedeny ve známost všeho obyvatelstva,

zejména bojujících ozbrojených sil, zdravotnického personálu a vojenských duchovních“ (jmenovitě jde o čl. 47 první ŽÚ, čl. 48 druhé ŽÚ, čl. 127 třetí ŽÚ a čl. 144 čtvrté ŽÚ).

Jsou to právě vojáci, kteří vzhledem ke svému odbornému profilu a v souvislosti s jejich stále častějším nasazení v místech probíhajících ozbrojených konfliktů nejlépe znají důsledky použití ozbrojené síly. Vzhledem k trendu současných válek, tj. válek vedených na televizních obrazovkách, je jakékoli použití ozbrojené síly v rámci vedení operací vždy pečlivě sledováno laickou veřejností. I alianční jednotky zapojené v mírové misi ISAF v Afghánistánu se v průběhu vedení operací často dostaly do situací s nutností použití ozbrojené (smrtící) síly. Za účelem vedení koaličních operací v souladu s normami MHP tedy NATO přijalo tzv. standardizační dohodu – normu STANAG 2449, kterou stanovilo minimální standard výcviku norem MHP. Významným zjištěním jistě je, že v rámci interní politiky NATO byla touto normou aliančním jednotkám při vedení operací stanovena povinnost vždy jednat v souladu s „duchem a principy MHP“, a to i při působení v mírových misích nepředstavujících ozbrojený konflikt.

Pominu-li teoretickou přípravu budoucích vojáků studujících na Univerzitě obrany v Brně (jediné vojenské vysoké školy v ČR), těžiště výuky a výcviku pro vojáky v činné službě zabezpečuje Velitelství výcviku – Vojenská Akademie Vyškov. Koncept výuky a výcviku MHP, ve Vojenské akademii Vyškov vychází ze standardizační dohody NATO tzv. STANAG č. 2449. Implementace STANAG 2449 byla v AČR realizována v programech přípravy vojsk tzv. Prog-1-1, Prog-1-2, Prog-1-3, ve kterých jsou stanovena témata výcviku MHP a jejich obsah, jakož i základní otázky plánování, organizace a provádění výcviku. Tyto programy tak lektorům a instruktorům výcviku stanoví základní vodítko ke zvládnutí zejména základních zásad MHP a k dosažení stanovených cílů výcviku z hlediska připravenosti vojáků k plnění úkolů v rámci mnohonárodních operací a během jejich nasazení v zahraničí.

Představme si nyní současnou situaci v Afghánistánu očima příslušníka mobilního pozorovacího týmu českého Provinčního rekonstrukčního týmu (PRT). V Afghánistánu je aktuálně nasazeno necelých 450 příslušníků AČR. V konkrétním případě dne 8. 8. 2009 mobilní pozorovací tým českého PRT doprovázel české civilní experty za účelem kontroly projektu jezů na vodním toku nedaleko obce Baraki-Barak. Na místě byl velmi členitý terén, nesouvislá civilní zástavba a především množství civilistů rozptýlených v oblasti. Deset minut poté byli vojáci i civilisté napadeni z několika pozic silnou palbou z automatických zbraní a pancéřovky. Díky preventivnímu velmi dobrému taktickému rozmístění krycích prvků v okolí kontrolovaného objektu, nespočívala následná reakce příslušníků PRT v masivní krycí palbě, která by mohla ohrozit přítomné civilisty, ale naopak byla vedena omezená palba výhradně na pozice povstalců. Dobrá preventivní taktická opatření tak umožnila splnit úkol beze ztrát. Zároveň účinnou aplikací pravidel rozlišování a přiměřenosti se efektivně předešlo kolaterálním škodám.

Tímto reálným příkladem je ilustrováno, že voják má při plnění zadaného úkolu často jen zlomky vteřin pro správné (legální) vyhodnocení situace s adekvátním použitím síly. Proto, je naprosto zásadní, aby zejména základní zásady MHP, jako je zása-

da rozlišování, proporcionality, lidskosti a vojenské nezbytnosti voják nejen znal, ale aby je byl schopen automaticky a všechny ve svém souhrnu uplatnit při řešení konkrétní situace. Je proto snahou AČR poskytnout jim nejen dostatečné teoretické znalosti, ale zejména navazující odborný praktický výcvik v této oblasti.

V rámci profesní přípravy vojáků je MHP zařazeno do kariérových kurzů, jejichž absolvování je nutnou podmínkou pro jmenování vojáků do vyšší hodnosti. Dále pak je MHP zařazeno do různých účelových kurzů. Pro zdůraznění nutnosti větší integrace výcviku MHP do běžné přípravy jednotek AČR, např. v rámci jejich taktické přípravy, byl v roce 2008 oddělením mezinárodního práva Ministerstva obrany ČR uspořádán speciální kurz humanitárního práva nazvaný „Boj podle pravidel“. Během tohoto kurzu běžní instruktoři výcviku získali základní metodické pokyny pro přípravu výcviku v oblasti MHP. Tento kurz proběhl v návaznosti na nově vydanou stejnojmennou příručku pro výcvik, která obsahově vycházela z příručky „Fight it Right“ vydané Mezinárodním výborem Červeného kříže.

Kromě této běžné a pravidelné přípravy příslušníků AČR je zvláštní pozornost věnována přípravě jednotlivých kontingentů v rámci tzv. před-výjezdové přípravy do mise, např. KFOR, ISAF nebo jakékoli jiné mise dle schváleného mandátu podle čl. 43 Ústavy ČR. V rámci této přípravy dostávají vojáci speciální školení týkající se právních aspektů dané mise, základních zásad MHP, zásad použití síly apod.

Samozřejmě, že ne vždy je jasné jaké pravidlo nebo jaká právní úprava se na danou situaci vztahuje. Pro řešení složitějších situací má AČR podle čl. 82 prvního dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám k dispozici právní poradce, kteří v případě potřeby poskytují velitelům právní rady. V současné době v rámci zahraničních misí působí 2 právní poradci, a to v misi ISAF a KFOR. Právní poradce je předurčen i pro česko-slovenské bojové uskupení Evropské unie (EU Battle Group), která je v pohotovosti od 2. poloviny 2009.

Prosazování MHP nebylo nikdy a nikde jednoduché. Navíc jde o nikdy nekončící proces, o čemž svědčí stále se objevující otřesné případy porušování základních zásad a pravidel MHP. Pro Českou republiku je zajisté potěšitelné, že se příslušníci jejich ozbrojených sil v rámci svého nasazení v zahraničních misích nedopouštějí porušování MHP. Proto, aby tento stav přetrvál i nadále je však nutné:

1. důsledně dbát na teoretické a praktické zvládnutí základních zásad MHP v rámci přípravy jednotek; a
2. důsledně dbát na dodržování základních zásad MHP u jednotek v rámci jejich nasazení v zahraniční misi.

DISSEMINATION AND TRAINING OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW IN ARMED FORCES OF THE CZECH REPUBLIC

Summary

Dissemination of international humanitarian law (IHL) rules is according to the Geneva Conventions an obligation of each ratifying State Party. Dissemination and training is an essential condition for practical implementation of IHL. It is an ongoing and important process to ensure that armed forces

follow the rules set out by the IHL, thus particularly armed forces must be the focus of the dissemination and training efforts of the States. Duty to follow IHL rules is contained in various legal acts and internal instructions of the Ministry of Defence.

Key words: International Humanitarian Law (IHL), Armed Forces of the Czech Republic, Dissemination and training of IHL, basic principles of IHL, Armed Forces